

Prostorno mentalni kolaž - Priča bez kraja

Vulelija, Mirta

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Fine Arts / Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:215:884456>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Fine Arts in Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI

Mirta Vulelija

PROSTORNO MENTALNI KOLAŽ - PRIČA BEZ KRAJA

Diplomski rad

Zagreb, srpanj 2023.

Nastavnički odsjek

Studijski program: Diplomski sveučilišni studij Likovna kultura, smjer: nastavnički

Predmet: Kiparstvo

Mentorica: red. prof. art. Vlasta Žanić

SADRŽAJ:

SAŽETAK.....	5
SUMMARY.....	6
1. UVOD	7
2. KOMUNIKACIJA.....	8
2.1. Komunikacija između likovne prakse i likovne metodike.....	8
2.2. Problemi komuniciranja.....	8
3. ŠTO JE MENTALNA MAPA.....	9
3.1. Prostorna mentalna mapa.....	12
4. MEDIJI I FORME IZRAŽAVANJA.....	14
4.1. Tehnike i mediji izražavanja.....	14
4.2. Umjetnički formati zastupljeni u radu	14
5. VRIJEME, BROJ I GLAZBA.....	17
5.1. Vrijeme.....	17
5.2. Broj.....	18
5.3. Glazba.....	20
6. PROCES RADA.....	21
7. PISANJE I SLIKANJE PO ZIDU OD RANIH POČETAKA PA DO DANAS.....	36
7.1. Prva pojava umjetnosti i pisma.....	36
7.2. Pisanje i slikanje po zidu u suvremenoj umjetnosti.....	37
8. ZAKLJUČAK.....	42
LITERATURA.....	43
IZVORI FOTOGRAFIJA.....	44

ZAHVALA

Zahvaljujem se svojoj mentorici red. prof. art. Vlasti Žanić na savjetovanju i vođenju kroz diplomski studij, svojim prijateljima koji su odgovarali na sva moja pitanja i domaru Milanu Špoljariću bez kojeg ovaj rad ne bi bio ni upola ovakav.

Mirta Vulelija

SAŽETAK

U ovom radu prikazujem rezultat svoje (intrapersonalne) komunikacije u vremenu od dvije godine. Vodeći se postupkom izrade mentalne mape, stvorila sam vlastitu prostornu mentalnu mapu; malu prostoriju s tri zida u kojoj sam izražavala svoje i tuđe misli, emocije i asocijacije na tri odabrana pojma (vrijeme, broj i glazba) koristeći se različitim vizualnim sredstvima i medijima. *Prostorno mentalni kolaž – priča bez kraja* ambijentalna je instalacija u kojoj se isprepliću crteži, skulpture, ispisane misli i zvučni zapisi.

Ključne riječi: vrijeme, broj, glazba, komunikacija, mentalna mapa

SUMMARY

In this paper, I will present the results of my (intrapersonal) communications over a period of two years. Following the procedure of creating a mind map, I created my own spatial mental map; a small room with three walls in which I expressed my own and others' thoughts, emotions and associations in response to the concepts of time, numbers, and music, using various visual means and media. *Spatial Mental Collage - A Story Without an End* - is an ambient installation in which drawings, sculptures, writings, and sound recordings intertwine.

Keywords: time, number, music, communication, mind map

1. UVOD

U diplomskom radu *Prostorno mentalni kolaž - Priča bez kraja* bavim se istraživanjem vlastite osobnosti kroz tri pojma: vrijeme, broj i glazba. Pritom se koristim postupkom izrade mentalne mape, služeći se različitim likovnim tehnikama, audio i vizualnim sredstvima. Postupak izrade mentalne mape primjenjujem u konstruiranom prostoru u kojem pomoću asocijacija gradim vlastitu, prostornu mentalnu mapu kroz crtež, riječ, skulpturu i zvuk. Tako ostvarujem svoju neverbalnu, odnosno vizualnu i zvučnu intrapersonalnu komunikaciju.

Drugi dio naslova diplomskog grada *Priča bez kraja* označava proces koji može biti gotov u određenom trenutku, ali se uvijek može nastaviti rad na njemu i nikada ne mora biti u potpunosti završen. Nadovezuje se na roman *Priča bez kraja*, autora Michaela Endea koji u svojem djelu kroz kontinuirano ponavljanje i priče u priči, prikazuje fantaziju djeteta i njezinu važnost za formiranje djetetove osobnosti u odraslu osobu. U romanu je *Fantazija* mjesto radnje koju čitatelj stvara zahvaljujući svojoj mašti. U *Priči bez kraja*, lik Bastijana je istovremeno i čitatelj i *stvaratelj* kraja romana.

Vrijeme, broj i glazba tri su odvojena, ali istovremeno i povezana, i meni osobno vrlo važna pojma s kojima se svakodnevno susrećem u životu kroz promišljanje, slučajnost ili istraživanje. Vizualizirajući vlastite asocijacije na navedene pojmove koristim se vlastitom maštom, te tako pronalazim poveznicu s djelom *Beskrajna priča* dok stvaram svoju *Fantaziju* i kraj ove priče. Kroz proces rada propitivala sam, artikulirala i produbljivala svoje osobne stavove i vrijednosti kako bih ih u konačnici podijelila s publikom.

2. KOMUNIKACIJA

Komunikacija je proces stvaranja značenja između dvoje ili više ljudi.¹ Dolazi od latinske riječi communis što u prijevodu znači zajednički, dakle nešto što se radi zajedno, tj. učiniti nešto zajedničkim – prenijeti informaciju ili znanje drugoj osobi na najprimjereniji način.²

2.1. Komunikacija između likovne prakse i likovne metodike

Kao studentici završne godine Nastavničkog odsjeka ALU-a, zadatak je bio napraviti dva diplomatska istraživanja, jedno iz praktičnog dijela i jedno iz metodičkog. Ta dva rada ne moraju nužno biti povezana, no dok sam definirala temu za metodički rad, zaintrigiralo me istu temu provesti i kroz umjetničko istraživanje. Došlo je do sličnosti i povezanosti u oba rada, no naposljetku se svaki razvio u svojem smjeru.

Proces traganja za temama svojih diplomskih radova započela sam koristeći metodu *mentalne mape*. Na početku metodičkog dijela postavila sam nekoliko pojmova: taktilnost, interaktivnost, dodir i međuljudski odnosi. Na njih sam nizala asocijacije i tako došla do naziva *Izražavanje stavova i vrijednosti pomoću vizualnog posrednika*. Potaknuta takvim oblikom rada, za praktični dio diplomskog rada počela sam raditi mentalnu mapu u prostoru i to tako što sam samu sebe sam postavila kao subjekt, odnosno početnu točku istraživanja. S vremenom se počeo formirati *Prostorno mentalni kolaž - Priča bez kraja*.

U metodičkom diplomskom radu istraživala sam problem u komunikaciji kod studenata s različitih fakulteta, dok sam u kiparskom diplomskom radu istraživala problem u komunikaciji koji uočavam kod sebe.

2.2. Problemi komuniciranja

Pojam komunikacije zainteresirao me prvenstveno zbog toga što i sama imam poteškoća u verbalnoj komunikaciji s drugima. Zbog velikog utjecaja novih tehnologija, internetskih portala i mobilnih aplikacija, sve manje komuniciramo usmeno, i komunikacija uživo postaje sve teža. Lakše je, brže, dostupnije i jednostavnije nekome napisati poruku koristeći mobitel, računalo ili tablet, nego komunicirati uživo. Osjećam da mi komunikacijske vještine s vremenom slabe, da se lošije izražavam i sporije razmišljam kada se moram usmeno izraziti. Tome je doprinijelo i vrijeme izolacije za vrijeme trajanja pandemije COVID-19 u kojoj sam bila primorana većinu vremena provoditi komunicirajući virtualno. Kroz ovo istraživanje

---

¹ usp. Tubbs and Moss 1994: 6.

² usp. Bohm 2009: 22.

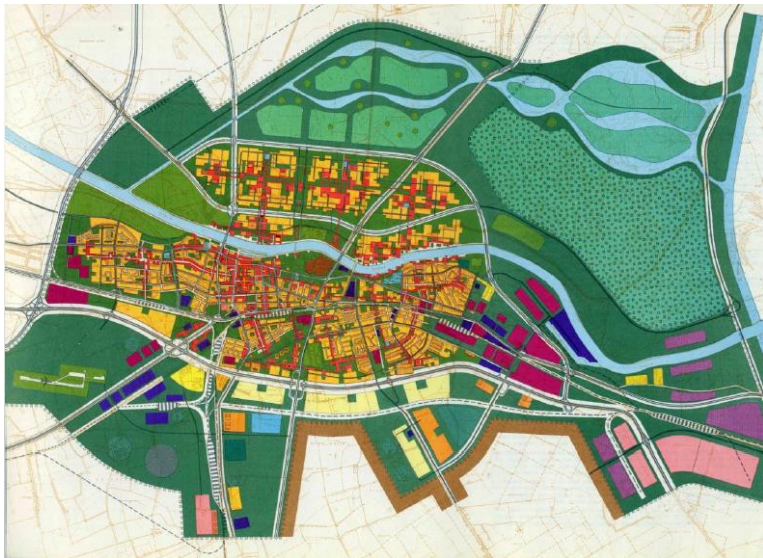
3. *Cijelo se vrijeme služite bojom. Zašto? Zato što su boje uzbudljivije za vaš mozak jednako kao i slike. Boja dodaje osobitu živahnost vašoj mentalnoj mapi, ona dodaje i čudesnu energiju vašem kreativnom razmišljanju kao i notu zabavnosti!*
4. *Povezujte one glavne ogranke sa središnjom slikom, a grane druge i treće razine povezujte s onima na prvoj i drugoj razini itd. Zašto? Zato što, kako sada već znate, vaš mozak djeluje putem asocijacija. Budete li povezivali grane, mnogo ćete lakše sve razumjeti i svega se sjećati.*
5. *Prikazujte grane vijugavo, a ne ravnim crtama. Zašto? Zato što se mozak dosađuje ako pred sobom ima ravne crte. Zaobljene, prirodne grane, poput grana drveta mnogo su privlačnije vašem oku.*
6. *Ispisujte samo po jednu riječ na crti. Zašto? Zato što pojedinačne ključne riječi daju vašoj mentalnoj mapi veću moć i prilagodljivost. Svaka posebna riječ ili slika poput višekratnika; ona stvara svoj poseban splet asocijacija i veza. Kad se služite jednom ključnom riječju, svaka od njih je slobodnija te na taj način može bolje nadahnuti nastajanje novih ideja i misli. Fraze ili rečenice umanjit' će ovaj potencijalni učinak. Mentalna mapa s više ključnih riječi je poput ruke na kojoj su svi prsti savršeno pokretljivi i odlično rade. Mentalna mapa s cijelim sklopovima izraza i s rečenicama je kao ruka na kojoj su vrsti sapet u krute udlage!*
7. *Tijekom izrađivanja mentalne mape neprestano se služite slikama. Zašto? Zato što svaka slika vrijedi tisuću riječi. Ako dakle imate samo 10 slika na svojoj mentalnoj mapi, ona već vrijedi kao 10 000 zabilježenih riječi!⁵*

Mentalna mapa se vrlo zgodno može usporediti s planom grada. Središte vaše mentalne mape je poput gradskog središta i predstavlja vašu osnovnu ideju; glavne ulice koje vode od središta predstavljaju glavne misli u vašem procesu razmišljanja, one sporedne ceste ili ogranci predstavljaju vaše manje važne misli i tako dalje. Posebne slike ili oblici mogu predstaviti gradske znamenitosti ili iznimno zanimljive zamisli.⁶

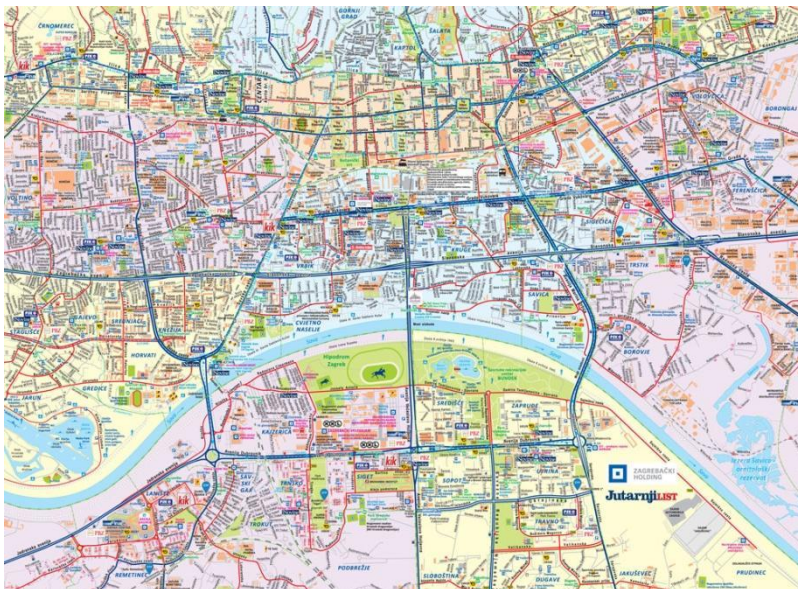
---

⁵ Buzan 2004: 28.-31.

⁶ Buzan 2004: 7.

Plan grada Osijeka

Plan grada Zagreba

Prema Buzanu sve mentalne mape imaju nešto zajedničko. Pri njihovoj se izradi koristimo bojom. Sve su one prirodno oblikovane kao tvorevine koje se šire zrakasto iz svojeg središta. U svim mentalnim mapama koriste se crte, simboli, riječi i slike, u skladu s nizom jednostavnih, osnovnih, prirodnih i za mozak pogodnih pravila.

Zainteresirana pojmom mentalne mape, odlučila sam je upotrijebiti kao platformu preko koje sam kroz istraživanje, putem riječi, crteža, skulpture i zvuka, oblikovala svoju prostorno mentalnu mapu.

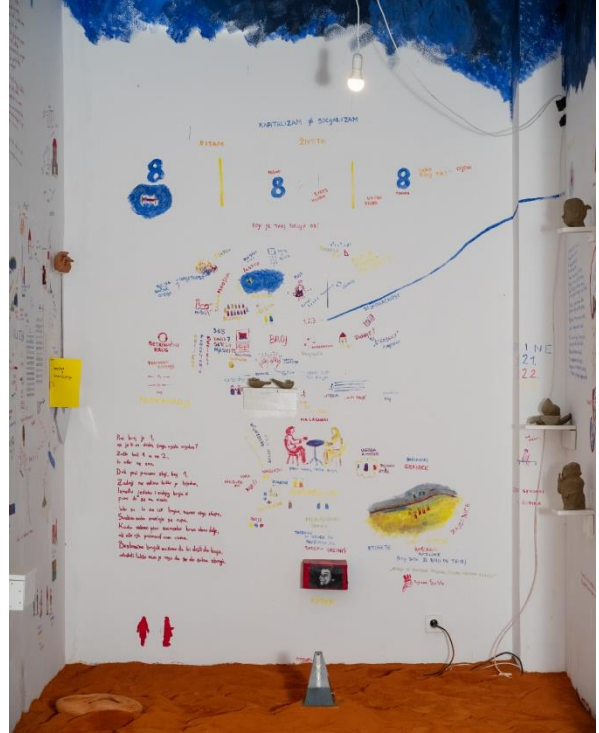

3.1. Prostorna mentalna mapa

Na diplomskom studiju kiparstva počela sam percipirati prostor kao neodvojivi dio skulpture. Zamišljene ambijente realizirala sam u obliku malih maketa, prostorija u kojima oblici i boje međusobno komuniciraju.

Razmišljajući o vlastitoj mentalnoj mapi u prostoru, odlučila sam je izraditi onako kako sam ranije izrađivala makete. Sagrađila sam tri zida koja oblikuju otvorenu prostoriju. Svaki od tri ključna pojma koja sam htjela dublje istražiti (vrijeme, broj i glazba) zauzeo je centralnu poziciju na pojedinom zidu.

4. TEHNIKE, MEDIJI I FORMATI IZRAŽAVANJA

4.1. Tehnike i mediji izražavanja

Za oblikovanje svoje prostorne mentalne mape koristim različite vizualne tehnike, medije i formate izražavanja. Uz boju, crtež, skulpturu, pisani i tiskani tekst, snimljene, reproducirane i stvarne zvukove, u prostor rada donosim i gotove predmete i materijale. Povezujem ih, nadovezujem, i međusobno kombiniram. Na ispisanu se riječi *lijepo* asocijacije kroz crtež, figuru, tekst i zvuk.

Kolaž na francuskom: *collage* - znači lijepljenje, *slikarska je tehnika kod koje je kompozicija u cijelosti ili djelomice izrađena od lijepljenih komada papira, novina, tkanina, kože, ilustracija, fotografija i dr.* Kolažom su se prvi služili kubisti oko 1912., P. Picasso, G. Braque. Poslije je postao omiljeno sredstvo likovnog eksperimentiranja dadaizma, nadrealizma i pop-arta.⁷

Asamblaž na francuskom *assemblage* znači spajanje, sklapanje, *tehnika je oblikovanja trodimenzionalnih umjetničkih tvorbi kojom se spajaju različiti predmeti svakodnevnog uporabe ili njihovi dijelovi.* Razvila se iz tehnike kolaža, a primjenjuju je os. umjetnici pop-arta.⁸ Asamblaž, slično kao i kolaž, sa svojim radom povezuje zbog načina spajanja različitih vrsta likovnih tehnika i medija.

Prostorno mentalni kolaž

Kolažiranjem prostora nastaje ambijent u koji promatrač mora ući kako bi ga doživio u potpunosti. Pridjev *mentalni* nadodajem *prostornom* (kolažu) u nazivu rada kako bih naznačila da se radi o mentalnom procesu u kojem krojim, nadograđujem, istražujem i povezuje vlastitim asocijacijama svoje impresije, misli, stavove, pitanja i odgovore. Stoga je *Prostorno mentalni kolaž* složenica koja označava zbroj svih umjetničkih tehnika, medija i formata koji su u njemu sadržani.

4.2. Umjetnički formati zastupljeni u radu

Umjetnička instalacija

Miško Šuvaković je u svojem pojmovniku opisuje na sljedeći način. *Instalacija je prostorni raspored slika, skulptura, objekata i konstrukcija. Ona nije jednostavni skup predmeta nego prostorno ovisan odnos barem dvaju dijelova s mogućnošću različitih rasporeda. Instalacija se razlikuje od ambijenta time što se određuje rasporedom komada, a ne artikulacijom cjeline*

⁷ <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=32361> (pregledano 12. 2. 2023.)

⁸ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=4119> (pregledano 4. 6. 2023.)

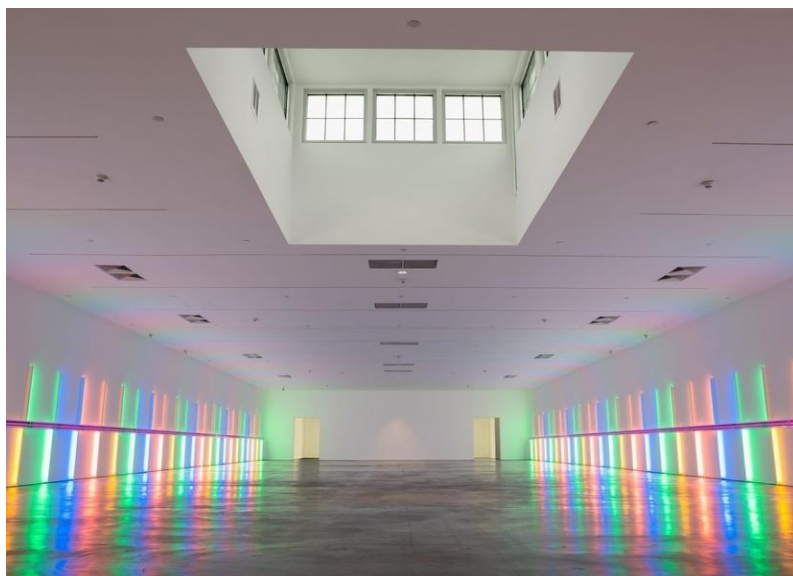

i totaliteta prostora. Ona može biti prostorni postav slika, fotografija, projekcionih filmskih ekrana ili ekrana za dijapozitive, video monitora, skulptura, objekata, ready-madea ili multimedijalni postav. Instalacija u prostoru galerije i muzeja postaje scena na kojoj se odvija performans, budući da se promatrač, da bi je percipirao, mora kretati po njoj i kroz nju. Instalacije mogu biti postavljene u zatvorenom prostoru galerije, otvorenom prostoru muzejskog ili gradskog parka, u urbanim i prirodnim prostorima.⁹ Instalacija se razvila od asamblaža, a primjenjuje se od kasnih 1970-ih, isprva u Americi, a potom i u Europi.¹⁰

Primjeri umjetničkih instalacija:

Marko Pogačnik: *Labirint višedimenzionalnog prostora*, Tiflološki muzej, Zagreb, 2014.

Dan Flavin: *Bez naziva*, 1996., instalacija, Richmond Hall, The Menil Collection, Houston

⁹ https://monoskop.org/images/0/0c/Suvakovic_Misko_Pojmovnik_suvremene_umjetnosti.pdf (pregledano 11. 2. 2023.)

¹⁰ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27544> (pregledano 10. 2. 2023.)

Ambijentalna umjetnost (engl. *environmental art*) temelji se na artikulaciji cjeline otvorenog i zatvorenog prostora kao umjetničkog djela. Ambijentalno umjetničko djelo je djelo koje ne koristi prostor kao pasivni omotač oko predmeta nego ga tretira kao sastavni dio djela. Ambijent održava i prikazuje kontinuitet površine, obujma i prostora. Ambijentalna umjetnost ima odlike totalnog umjetničkog djela (njem. *Gesamtkunstwerk*) jer se u njoj povezuju različiti fenomeni (prostor, svjetlost, zvuk, predmeti, kretanje promatrača) i različite vrste umjetnosti (skulptura, slikarstvo, arhitektura, muzika, kazalište, performans, film).¹¹

Svoj rad doživljam i kao ambijent zbog elementa prostora u koji se ulazi i koji je dio rada, a nije samo pasivni omotač predmeta.

Site-Specific Art – Umjetnost koja nastaje na samo jednoj lokaciji koja je sastavni dio djela i koja je bitna za njegov nastanak.¹²

Nemogućnost arhiviranja rada u formi u kojoj je izložen, činjenica je koje sam bila svjesna od samog početka. Uz sve navedene klasifikacije, kao hibrida između prostornog kolaža, multimedijalne prostorne instalacije, ambijenta, zidnog slikarstva, asamblaža, kolaža i skulpture, okarakterizirala bih i kao *site-specific* rad.

---

¹¹ https://monoskop.org/images/0/0c/Suvakovic_Misko_Pojmovnik_suvremene_umjetnosti.pdf (pregledano 18. 2. 2023)

¹² Davies, Denny, Hofrichter, Jacobs, Roberts, Simon, 2008., Pojmovnik: 8

5. VRIJEME, BROJ, GLAZBA

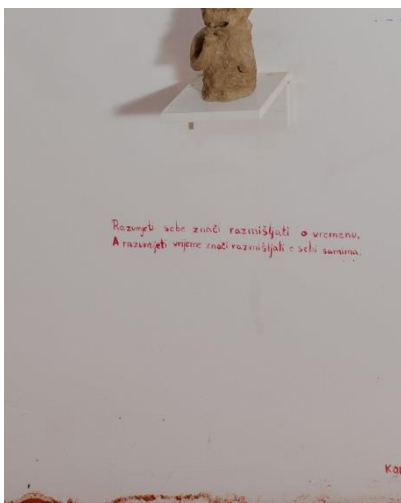
Ova su me tri pojma u velikoj mjeri odredila kroz odrastanje, ali i kasnije. Djetinjstvo sam provela u glazbenoj školi, brojala sam predmete oko sebe od najranijeg djetinjstva, slijedila vremenski raspored, dolazila na dogovorenu lokaciju na vrijeme. Iako sveprisutni u mom životu, ovi pojmovi su mi i dalje intrigantni i nepoznati. Preko njih ostvarujem svoju unutarnju, intrapersonalnu komunikaciju.

5.1. Vrijeme

Pojam vremena počeo me zanimati još na prvoj godini diplomskog studija kada sam upoznala medij videa. Počela sam osvještavati vrijeme kao nešto nedodirljivo, sveprisutno, ali zapravo apstraktno i prije svega relativno. U eksperimentalnom autobiografskom videu postavila sam pitanje svojeg slobodnog vremena nasuprot prividnosti vremena u materijalom postojanju.

Odrasla sam u *okviru vremena*, oduvijek sam ga bila svjesna, uvijek sam imala vremenski raspored koji sam trebala slijediti. Morala sam poštovati vremenski dogovor i dolaziti na vrijeme gdje god išla. Odrastanjem sam si dopuštala sve veću slobodu što se vremenskih ograničenja i rasporeda tiče. Postavljala bih si pitanja poput: „Kako živjeti u današnjem *okviru vremena* bez da sam u njemu. Kako postići da mi vrijeme ne bude imperativ? Kako ne mariti ako ispadnem iz okvira? Kako ne biti rob vremena/društva?“ Počela sam razmišljati i razgovarati o tim pitanjima s drugima te na kraju shvatila da ne postoji točna definicija koja će mi objasniti vrijeme.

*Razumjeti sebe znači razmišljati o vremenu. A razmišljati o vremenu znači razmišljati o sebi samima.*¹³

---

¹³ Rovelli, 2021: 136.

5.2. Broj

... u matematici, osnovni matematički pojam koji nastaje apstrahiranjem predodžbe o prebrojavanju elemenata konačnoga skupa.¹⁴

Od najranijeg sam djetinjstva brojala stvari oko sebe, primjerice bijele trake vidljive na zebri na cesti. Prva zebra na putu od kuće ima šest pruga, a druga četrnaest. Često se pronalazim u situaciji u kojoj brojim predmete oko sebe, primjerice arhitektonske elemente, ulične lampe i sl. Pomoću brojanja tražim svoj unutarnji sklad. Brojevi i nabrojanja česti su i u mojim radovima. Kompozicije su to na kojima se ponavlja neki element ili stvara određeni ritam, bilo u arhitekturi ili u prirodi. To je naročito vidljivo u mediju fotografije. S vremenom sam osvijestila da su mi brojevi i ritam koje *hvatam* objektivom zanimljivi i vizualno privlačni. Također u tehnici kolaža za vrijeme studija često sam se bavila umnožavanjem svojeg lika. Broj povezujem s vremenom jer pomoću brojeva vizualiziramo vrijeme, npr. satovima i kalendarima. S druge strane glazba sama po sebi sadrži brojeve u intervalima, u predznacima u ritmu, u brzini i tempu, stoga broj povezujem i s glazbom.

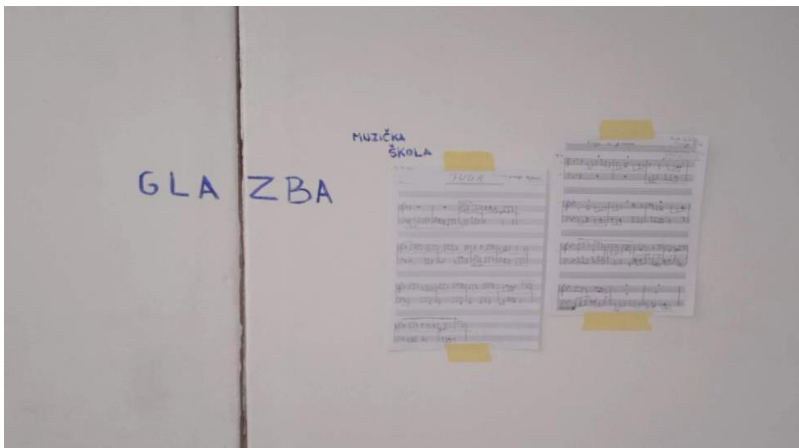
¹⁴ <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9662> (pregledano 26. 8. 2022.)

5.3. Glazba

Glazba je umjetnička disciplina koje je materijal zvuk,¹⁵ umjetnost zvuka u vremenu koja izražava ideje i emocije u značajnim oblicima kroz elemente ritma, melodije, harmonije i boje.¹⁶

Glazba je također dio mojeg života otkako znam za sebe. Roditelji su mi glazbenici, stoga sam od ranog djetinjstva pohađala glazbenu školu u kojoj sam svirala violinu. Iako danas više ne sviram aktivno, ne mogu zamisliti život bez glazbe. Zbog toga je ona jedan od tri ključna pojma kojima sam se odlučila baviti u ovom istraživanju. Glazbu povezujem s brojem i s vremenom jer oba pojma nalazim u njoj. Notni zapisi sadrže intervale, ritam i tempo koji se može prikazati brojevima. Dok se izvodi, skladba je zapravo vremenski prikaz.

Čuti melodiju znači čuti sad, čuti prije i čuti poslije, sve u isto vrijeme. Svaka nam melodija objavljuje da prošlost može postojati a da je ne pamtimo, budućnost a da je ne predviđamo.¹⁷

Neurolog Oliver Sacks u svojoj knjizi *Muzikofilija: priče o glazbi i mozgu* piše o raznim iskustvima svojih pacijenata koja su vezana uz mentalno zdravlje i glazbu. Piše o pozitivnim i o negativnim posljedicama glazbe na osobe, opisujući glazbu kao svojevrsnu terapiju. Zainteresiralo me poglavlje o sinesteziji i glazbi. Pojam *sinestezija* označuje stapanje osjetila i opisuje se kao čisto osjetilni fenomen. Sacks piše o tome kako neki ljudi vide zvukove u boji ili im brojevi i dani u tjednu imaju određenu boju. Naravno, svaka osoba s tom psihološkom pojavom ne vidi iste boje za iste tonove i tonalitete, već je to individualno.¹⁸ U svojem radu bojama povezujem različite pojmove na smislen način.

¹⁵ Muzička enciklopedija 2 1974: 656

¹⁶ dictionary.com/browse/music (pregledano 3. 7. 2023.)

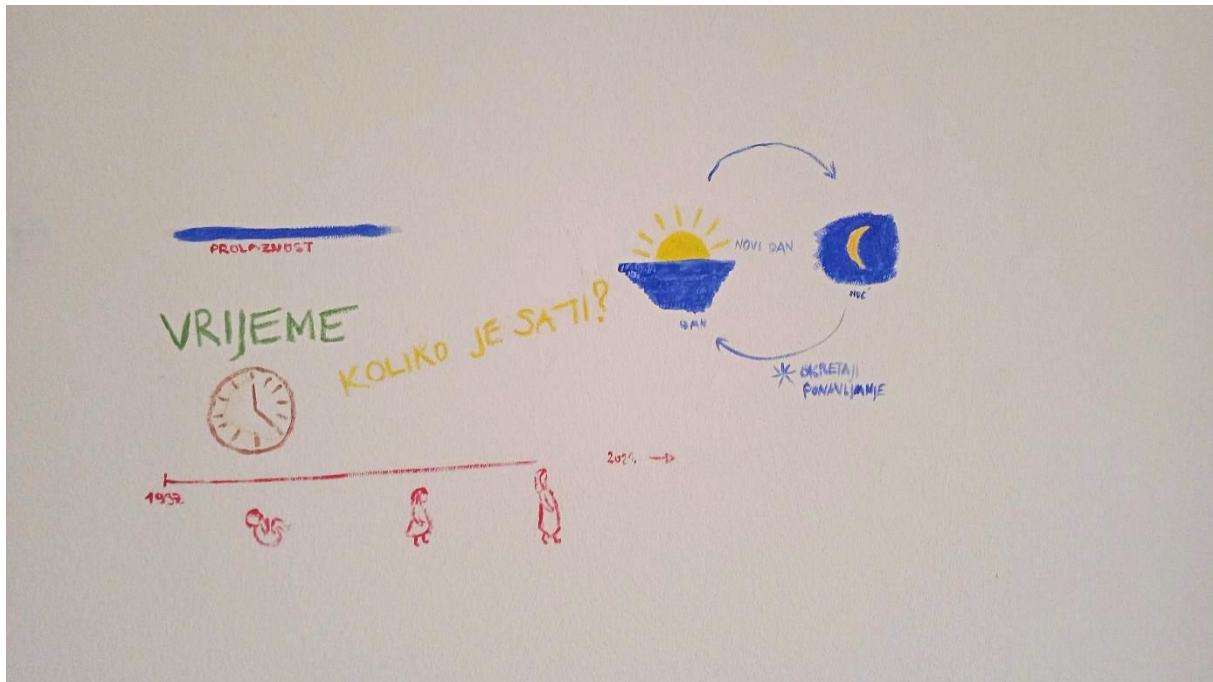
¹⁷ O. Sacks, 2012: 200.

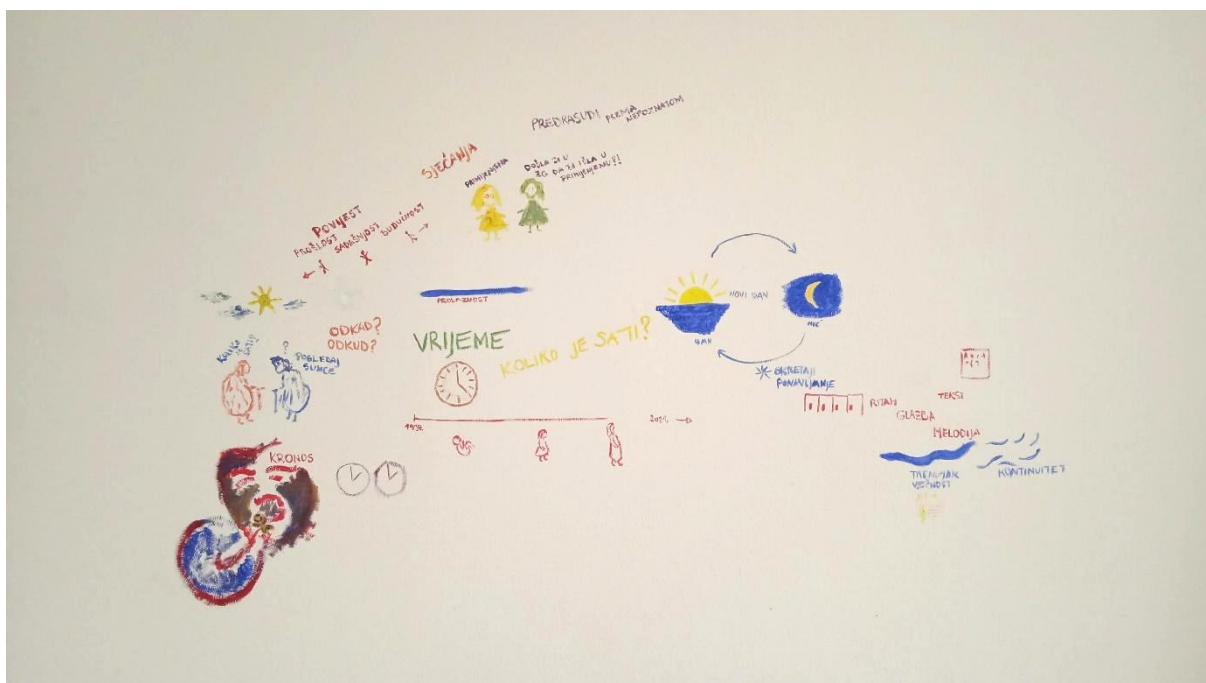
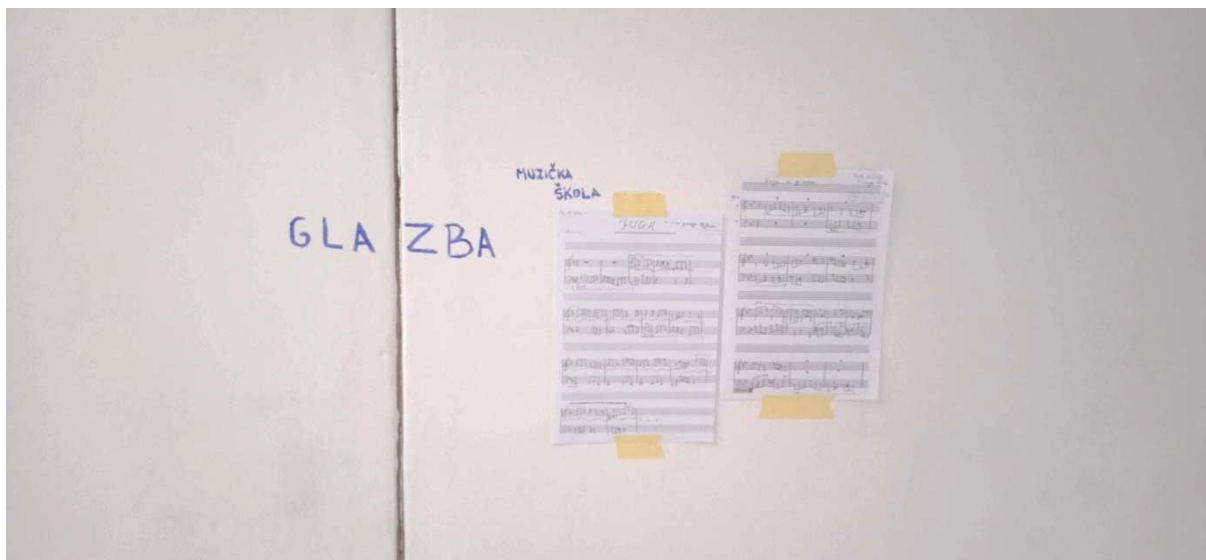
¹⁸ usp. Sacks, 2012: 161.-176.

6. PROCES RADA

Na diplomskom sam radu počela raditi u jesen 2021. godine. Vrijeme je bio prvi pojam koji sam postavila, nakon njega sam dodala broj, a potom i glazbu. Crvenom, žutom i plavom temperom crtala sam i zapisivala misli i asocijacije na te pojmove. Kasnije sam na zidove aplicirala skulpture od gline, gotove objekte i predmete koje sam stvarala od kartona, papira i pluta.

U procesu izrade spontano je došlo do interakcije s kolegama i prijateljima. Postavljala bi im ista pitanja koja sam postavljala i sebi, a njihove sam odgovore odlučila uključiti u rad. Na pitanje *Što je za tebe vrijeme?* dobila sam različite odgovore te sam ih pretvorila u stihove:

Što je vrijeme?

Nekima je teško breme.

Opterećenje prolaznost trenutka

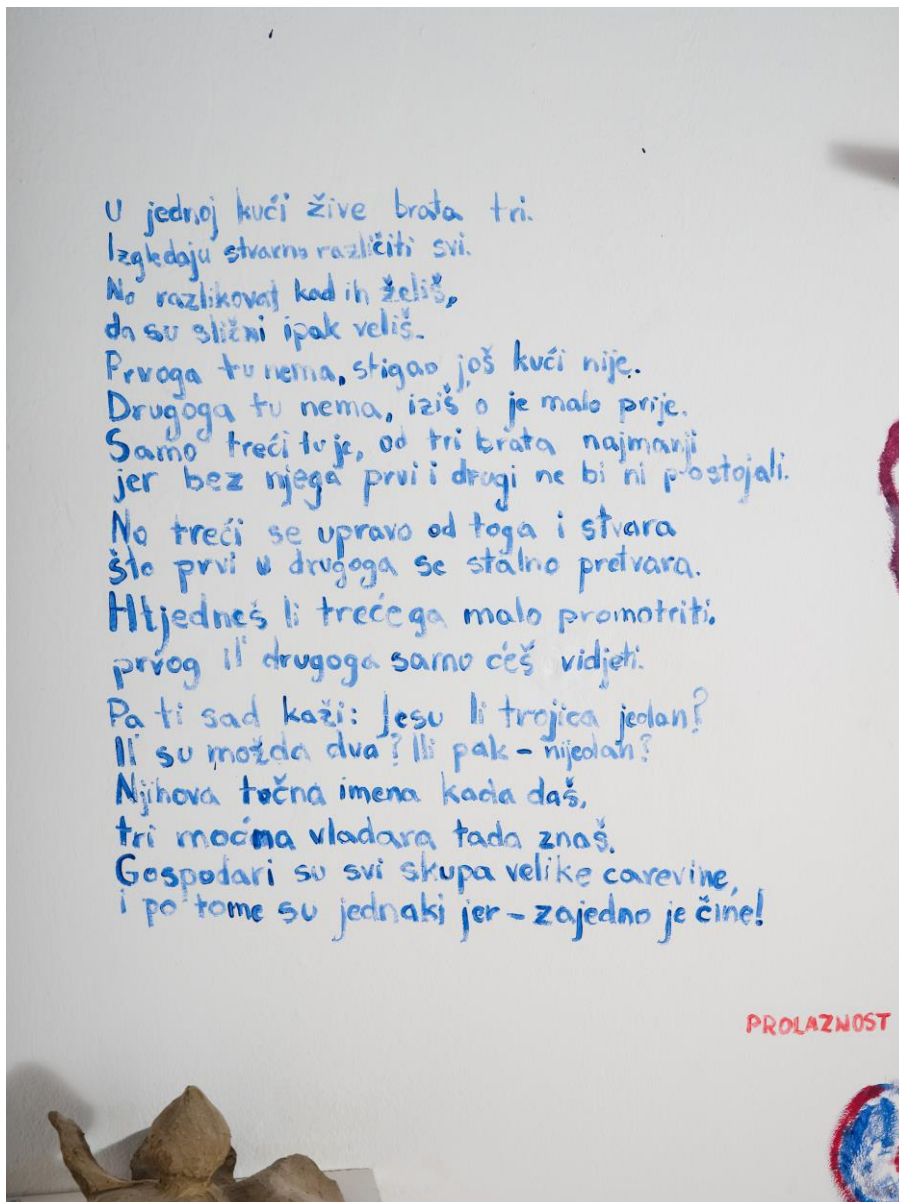
Suprotstavlja se novom sjutra.

Kad' bi zaustavili vrijeme,

posadili bismo novo sjeme.

*Možda bi se svi zamrznuli i sve bi stalo,
a možda bi se i tako dalo.
Nešto moćno i nekontrolirano kažu neki,
ali postojalo je još u staroj Meki.
Transformacije koje nam donosi vrijeme svakodnevno,
gledamo iz daljine kao nešto neprecizno.
Vrijeme enigma uvijek će biti,
ali mi s vremenom nećemo više mariti.*

Odlučila sam prikazati i jednu zagonetku o vremenu koja se opisuje u romanu *Momo*, autora Michaela Ende.

Na zidu na kojem je glavni pojam broj, putem asocijacija došla sam do pojma *sreća*, što me dovelo do pitanja *Trebaju li nam drugi ljudi da bismo preživjeli, odnosno da bismo bili sretni?* Tada sam zaključila da me prijatelji usređuju, te sam na zid postavila objekt od kartona sa svojim fotografijama na kojima se smijem. Fotografija je nastala na jednom od rijetkih druženja s prijateljima za vrijeme trajanja pandemije COVID-19.

Na zidu na kojem je glavni pojam glazba, postavljala sam sljedeća pitanja kolegama i prijateljima. *Što je za njih glazba? Slušaju li glazbu? U kojim je situacijama slušaju? Kakva je to glazba?* Od odgovora koje sam dobila, zapisala sam sljedeće stihove:

Zvuk. Ritam. Tonovi.

Melodiju stvaraju.

*U životu jednog običnog čovjeka,
svakome drugačiju ulogu imaju.*

*Nekima sviraju i buče u pozadini samo,
dok kuhaju, čiste i peru,
a nekima dok gledaju kroz prozor,
se tonovi i boje priviđaju.*

*Glazba, nepoznanica koju opisujemo,
kroz statiku, pokret ili ples, uvijek ju osjećamo.*

*Njezina trajnost duga je i kratka,
ali uvijek jako je slatka.*

*Ona potapša nas po ramenu,
bez obzira na raspoloženje dana,
obuhvaća nas veseljem ili tugom,
ali uvijek je bez mana.*

*Gdje god išla glazba uvijek me prati,
Na pravo mjesto onda me vrati.*

U procesu je nastalo i nekoliko zvučnih snimki koje sam uključila u rad. Zvukovima valova i kiše željela sam predstaviti mir, opuštanje i sigurnost. Stihove pjesme *Mnogo su lepe* napisala sam u vrijeme nastanka ovog rada i uključila ih u rad. Pročitala ih je moja prijateljica Gordana Ilić.

Također valja spomenuti i metronom, stvarni predmet unutar rada koji svojim pravilnim ritmom povezuje sve ostale zvukove i pojmove.

Pojmovi su me inspirirali da ih materijaliziram i u glinenim skulpturama:

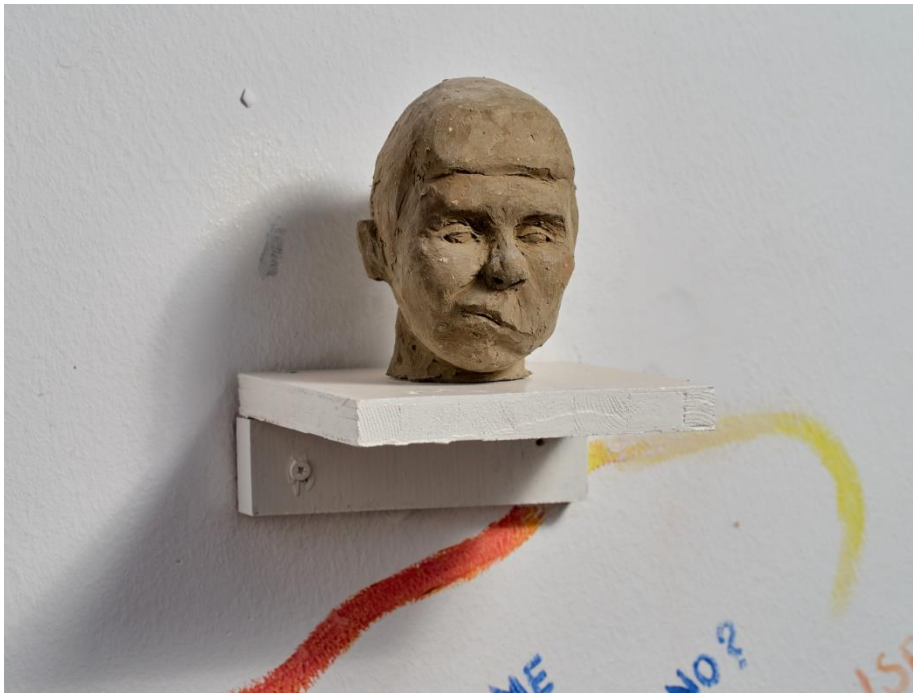

Figura Kronosa (jeo je svoju djecu kako ne bi primijetio da stari, odnosno da mu vrijeme prolazi).

Cvijetovi – sati prikaz su iz knjige *Momo* autora Michaela Endea. „Cvijet se uvijek iznova rađa i umire kao svaki sat.”

Autoportret sa zbunjenim licem predstavlja moje stanje u vrijeme nastanka rada, kada su se množila pitanja na koje ne znam odgovor. Postavljen je na zidu koji predstavlja vrijeme.

Ručni satovi na zidu koji predstavlja vrijeme.

Dva dlana predstavljaju tablicu množenja.

Tri ruke s prstima u boji na glazbenom zidu odnose se na moj rad s rukavicama koje su imale gumbe, a svaki je prst bio druge boje.¹⁹

---

¹⁹ Prototip 617, 2021., Interaktivna svjetlosna instalacija

Ideja za rad proizašla je iz sjećanja na vježbu zagrijavanja prstiju prije sviranja violine u glazbenoj školi. Jagodice na prstima zagrijavali smo i senzibilizirali naizmjeničnim dodirivanjem s palcem. Ovu opuštajuću aktivnost nastavila sam i dalje prakticirati gotovo svakodnevno, najčešće dok hodam, slušam ili zamišljam neku glazbu.

Veliko uho na podu postavljeno uza zid za glazbu predstavlja simbol slušanja.

Na zidu koji predstavlja vrijeme na početku sam plavom bojom obojila nebo i svemir. Međutim, kroz proces se nebo proširilo na cijeli strop. Tim elementom nebeskog svoda iznad, dobila sam iluziju svojeg malog univerzuma. Odlučila sam ga zaokružiti tako da na pod postavim crvenu zemlju kao protutežu plavom nebu.

Podizanje cijelog zida

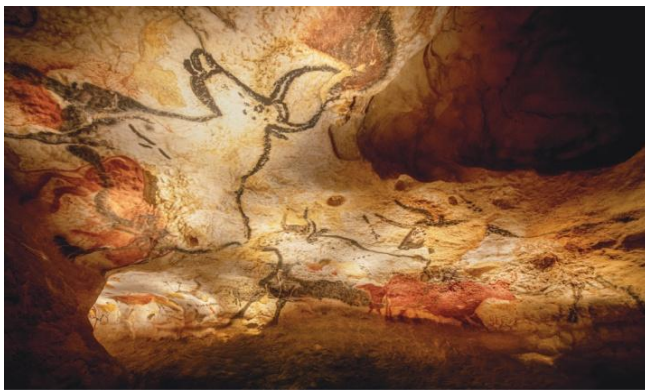
7. PISANJE I SLIKANJE PO ZIDU OD RANIH POČETAKA PA DO DANAS

7.1. Prva pojava umjetnosti i pisma

Kad govorimo o ljudskoj povijesti, možemo reći da, umjesto biblijskoga u početku bijaše riječ (početak Ivanova evanđelja), za prehistoriju vrijedi istina – u početku bijaše slika.²⁰

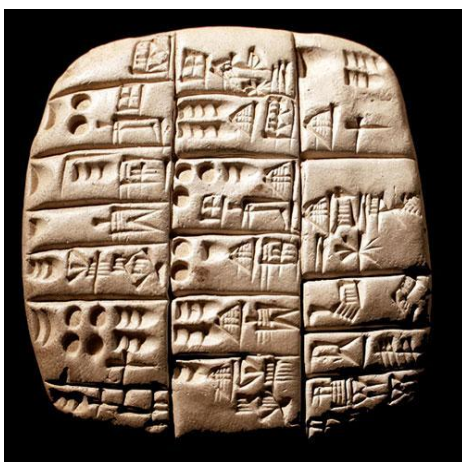
Pećinsko slikarstvo smatra se jednim od prvih oblika komunikacije. Umjetnost je oduvijek bila sastavni dio svakog društva, svih zajednica.

Likovna umjetnost nastaje i razvija se u skladu sa životnim uvjetima ljudske zajednice, društva i pojedinca, sa svakidašnjom praksom i iskustvom, ali ona također na sve to i djeluje.²¹

Unutrašnjost špilje Lascaux

Pojavu prvog pisma bilježimo u Mezopotamiji. To je tzv. klinasto pismo koje znakovima i slovima označava verbalni jezik. Razvilo se od slikovnog jezika, ikoničkog jezika.²²

Prikaz klinastog pisma

---

²⁰ R. Ivančević, 1998: 17.

²¹ isto: 17.

²² usp., isto: 39.-46.

Na kulturu Mezopotamije nadovezuje se egipatska kultura koja dalje razvija pismo. Nastaju hijeroglifi, također slikovno pismo u kojem svaki simbol (crtež) označava jednu riječ, izgovor ili slovo.²³

Prikaz hijeroglifa u obliku reljefa

Klinasto pismo i hijeroglifi preteča su današnjeg pisma, latinice. Najstariji oblici iz kojih se razvila latinica mogu se opisati kao slikovnica s nizom crtanih znakova na kojima je prije skoro četiri tisuće godina bila zapisana priča o Minotaurusu iz grčke mitologije. Pismo su koristili Feničani i širili ga dalje, a Grci su ga preuzeli od Krećana i malo ga izmijenili. Grci su prvi znak, glavu bika, okrenuli naopako te je tako nastalo današnje prvo slovo abecede, tadašnjeg alfabeta, slovo A.²⁴

7.2. Pisanje i slikanje po zidu u suvremenoj umjetnosti

Početak 20. stoljeća umjetnici su koristili tekst u likovnom izražaju kao odgovor na političku situaciju svojeg vremena, te se sve više počinje koristiti i u komercijalne svrhe, npr. u obliku reklamnih slogana. Od 1960-ih pa nadalje dolazi do progresivnog korištenja riječi i brojeva u umjetničkim djelima.²⁵

Konceptualna umjetnost - smjer u suvremenoj likovnoj umjetnosti koji se razvio početkom 1960-ih, a vrhunac je doživio krajem 1970-ih. Konceptualni autori težili su ispitivanju prirode umjetničkoga rada; polazeći od shvaćanja da se rezultati postižu osobnim, jednostavnim

²³ usp., isto: 51.-60.

²⁴ usp. Ivančević 2009: 43.-46

²⁵usp. <https://www.itstartswithadam.com/blog/what-is-the-art-and-language-category-of-conceptual-art> (pregledano 4. 5. 2023)

stajalištem koje teži demistifikaciji umjetnosti, pomiču zanimanje s materijalnog umjetničkog predmeta (slikarstva i kiparstva) na zamisli i sadržaje koji djelu prethode ili su njegov sastavni dio.²⁶

Jasper Johns, *Numbers in Color*, 1958.-1959., enkaustika i novine na platnu

Grafiti – zbirna imenica za sliku, crtež ili tekst u javnom prostoru, predstavljaju važan doprinos subkulture likovnoj umjetnosti. Šira publika i umjetničko tržište prihvaćaju ih 70-ih godina, a procvat doživljavaju u 80-ima svojim kompleksnim i apstraktnim formama slova te političkim i alegorijskim temama. Popularnost grafita počela je rasti s crtežima mladih writera u njujorškoj podzemnoj željeznici.²⁷

Počeci grafita 1920-ih

²⁶ enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=32714 (pregledano 28. 6. 2023.)

²⁷ J. Salomon 2011: 400.

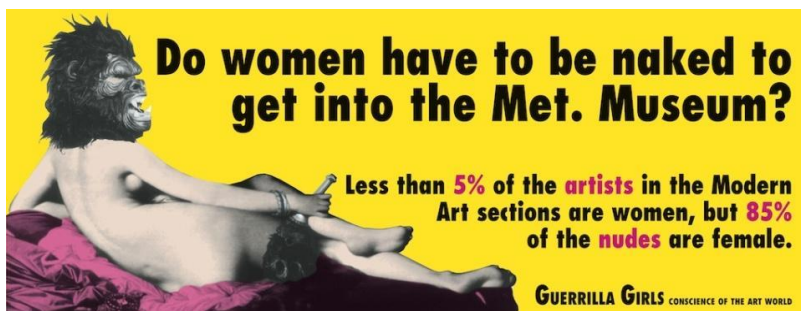

Grafiti 70-ih u New Yorku

U drugoj polovici 20. stoljeća, mnogi umjetnici koriste tekst u svojim radovima. Neki su od tih umjetnika Andy Warhol koji se bavio *pop artom* i masovnom kulturom, zatim Jenny Holzer koja koristi reklamni slogan.²⁸ Valja spomenuti i Guerilla Girls, grupu anonimnih umjetnica koje kroz razne medije tematiziraju probleme u politici, ravnopravnosti spolova te etničke ravnopravnosti.²⁹

Jenny Holzer, *Raise boys and girls the same way*, 1993.

Guerrilla Girls, *Do Women Have To Be Naked to Get Into the Met. Museum?*, 1989.

²⁸ usp. Davies, Denny, Hofrichter, Jacobs, Roberts, Simon, 2008: 1052. i 1097.

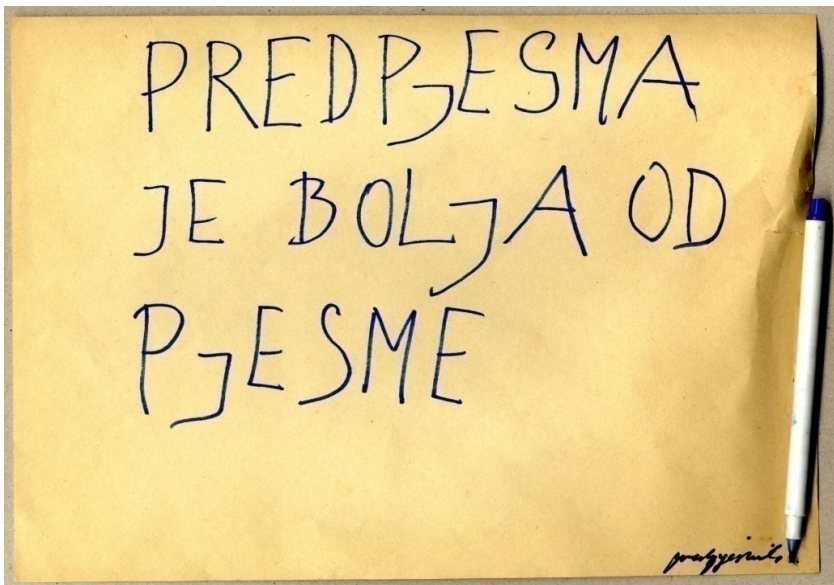
²⁹ usp. <https://www.guerrillagirls.com/about> (pregledano 12. 5. 2023.)

Poveznicu sa svojim radom pronašla sam u radovima nekoliko autora koji se koriste tekstem u svojem umjetničkom izražaju. Na našim prostorima tekst u umjetnosti ponajviše koriste Goran Trbuljak, Sanja Iveković, *Grupa šestorice autora*. Vlado Martek i Mladen Stilinović iz *Grupe šestorice autora* najviše su se koristili tekstem kao umjetničkim izrazom. Mladen Stilinović izrađivao je slogane na temu politike i kao refleksiju na svakodnevni život.³⁰ Vlado Martek bavi se akcijama, izložbama-akcijama, radi antidjela, tekstove-dijagrame pisane i crtane rukom. U svojim radovima povezuje jezik i likovnost kroz različite medije.³¹

Mladen Stilinović: *Riječi – Slogani*, instalacija, pogled iz umjetnikovog ateljea, Zagreb, 2004.

Vlado Martek: *Predpjesma je bolja od pjesme*, kolaž

³⁰ usp., <https://mladenstilinoVIC.com/works/5-2/> (pregledano 6. 5. 2023.)

³¹ usp., <https://www.avantgarde-museum.com/hr/museum/kolekcija/umjetnicivlado-martek~pe4469/#overlay> (pregledano 6. 5. 2023.)

Dan Perjovschi, rumunjski je umjetnik i politički aktivist koji je poznat po svojim crtežima, igri riječima i *site-specific* radovima. Perjovschi u svom radu na humorističan način izražava kritiku na aktualnu globalnu političku situaciju u svijetu. Kod svojih crtačkih radova on zid galerije ili prostor u kojem izlaže pretvara u veliki „blok za crtanje“.³²

Iako moj rad nije vezan uz neku aktualnu ili političku temu, već meni osobno intrigante pojmove, način na koji ih izlažem publici povezala bih s principom na koji to radi Perjovschi. Njegov je osobni crtaći blok moja osobna *prostorno mentalna mapa*.

Unframed, 2013., installationview, Kiasama Museum of Contemporary art, Helsinki

Dan Perjovschi – Installationview at “MOT Annual 2016: Loose Lips Save Ships,” Museum of Contemporary Art Tokyo, 2016.

³² usp. <https://ocula.com/artists/dan-perjovschi/> (pregledano 6. 5. 2023.)

8. ZAKLJUČAK

Nakon dvije godine izrada diplomskog rada stigla je do kraja u formi u kojoj je ovdje prezentiram, u klasi Kiparstva Nastavničkog odsjeka na Jabukovcu. Unatoč tome on za mene ostaje *priča bez kraja*, polazišna točka za nešto čemu ću se vraćati tijekom života i promatrati vlastite promjene koje će se događati u vremenu. Kroz cijeli ovaj proces postupno sam osvještavala što zapravo radim i upoznavala samu sebe na potpuno nov način. Na početku nisam znala što će nastati i kako će se razvijati. Nastala je vizualna arhiva mojih asocijacija i uspomena, svojevrsni dnevnik i autoportret mojeg razmišljanja. Ove dvije godine na radu bilježe moj diplomski studij na kiparstvu, ali i moj život u tom vremenu. Iako nisam dobila odgovore na sva pitanja koje sam imala, shvatila sam da je ovo samo početak nečega puno većeg i dužeg. Nakon ovog rada počela sam koristiti metodu mentalne mape za odlučivanje i traženje nekih odgovora i u privatnom životu. Granice između privatnog i onog umjetničkog koje postaje javno, ovim su se radom jako stanjile.

LITERATURA:

- Bohm, D. (2009). *O dijalogu*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Buzan T. (2004). *Kako izrađivati mentalne mape*, Zagreb: Veble commerce.
- Davies P. J. E., Denny W. B., Hofrichter F. F., Jacobs J., Roberts A. M., Simon D. L. (2008). *Jansonova povijest umjetnosti zapadna tradicija*, Varaždin: Stanek.
- Ivančević R. (1998). *Stilovi razdoblja život 1, od paleolita do predromanike*, Udžbenik za 2. Razred gimnazije, Zagreb: Profil.
- Ivančević R. (2009). *Likovni govor, uvod u svijet likovnih umjetnosti*, udžbenik za I. razred gimnazije, Zagreb: Profil.
- Muzička enciklopedija 2 Gr - Op*, (1974), Zagreb: Jugoslavenski leksikografski savez
- Rovelli C. (2021.). *Red vremena*, Zagreb: Vuković& Runjić.
- Sacks O. (2012.): *Muzikofilija priče o glazbi i mozgu*, Zagreb: Algoritam.
- Salomon J. (2011). *Likovna umjetnost priručnik za pripremu ispita na državnoj maturi*, Zagreb: Profil.
- Tubbs S. L. i Moss S. (1994). *Human Communication*, New Yourk: Internacional Editions, Seventh Edition, (prevela: Mirta Vulelija)
- Šuvaković M. (2005). *Pojmovnik suvremene umjetnosti*. Zagreb: Veas & Beton, Ghent
https://monoskop.org/images/0/0c/Suvakovic_Misko_Pojmovnik_suvremene_umjetnosti.pdf
(posjećeno 11. 2. 2023.)
- Hrvatska enciklopedija enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=32714 (pregledano 28. 6. 2023.)
<https://hr.weblogographic.com/difference-between-intrapersonal> (posjećeno 4. 6. 2023.)
- Its(t)artseithadam <https://www.itstartswithadam.com/blog/what-is-the-art-and-language-category-of-conceptual-art> (posjećeno 4. 5. 2023) (prevela: Mirta Vulelija)
- Guerrilla Girls <https://www.guerrillagirls.com/about> (posjećeno 12. 5. 2023.) (prevela: Mirta Vulelija)
- Mladen Stilinović <https://mladenstilinoVIC.com/works/5-2/> (posjećeno 6. 5. 2023.)
- Avantgarde Museum <https://www.avantgarde-museum.com/hr/museum/kolekcija/umjetnicivlado-martek~pe4469/#overlay> (posjećeno 6. 5. 2023.)
- Ocula <https://ocula.com/artists/dan-perjovschi/> (pregledano 6. 5. 2023.) (prevela: Mirta Vulelija)
- Dictionary dictionary.com/browse/music (pregledano 3. 7. 2023.)

IZVOR FOTOGRAFIJA:

- Mentalna mapa 1 https://www.ringeraja.ba/clanak/mentalne-mape---zanimljivije-ucenje_2870.html (4. 6. 2023.)
- Mentalna mapa 2 <https://hrvatskiporebiblog.wordpress.com/kako-uciti/mentalne-mape/> (4. 6. 2023.)
- Plan grada Osijeka
https://mpgi.gov.hr/UserDocsImages/Zavod/dokumenti/5_3MDK_GRIGIC_Osijek.pdf (18. 5. 2023.)
- Plan grada Zagreba <https://romario.hr/karte-gradova/> (18.5.2023.)
- Marko Pogačnik: *Labirint višedimenzionalnog prostora*, Tiflološki muzej, Zagreb, 2014.
http://www.markopogacnik.com/?avada_portfolio=labyrinth-of-multidimensional-space-typhological-museum-zagreb-2014&portfolioID=21 (11. 2. 2023.)
- Dan Flavin: *Bez naziva*, 1996., instalacija, Richmond Hall, The Menil Collection, Huston
<https://www.menil.org/visit/campus/dan-flavin-installation> (11. 2. 2023.)
- Unutrašnjost spilje Lascaux <https://the-past.com/feature/the-elusive-cave-writing-of-lascaux/> (11. 2. 2023.)
- Prikaz klinastog pisma <https://nova-akropola.com/kulture-i-civilizacije/tragom-proslosti/kako-je-odgonetnuto-klinasto-pismo/> (18. 2. 2023.)
- Prikaz hijeroglifa u obliku reljefa <https://www.originalmagazin.com/upoznaj-svet/google-sada-moze-da-prevede-vase-poruke-u-hijeroglifu/> (13. 2. 2023.)
- Jasper Johns, *Numbers in Color*, 1958.-1959., enkaustika i novine na platnu
<https://buffaloakg.org/artworks/k195910-numbers-color> (6. 5. 2023.)
- Počeci grafita 1920-ih <https://www.widewalls.ch/magazine/the-history-of-street-art> (4. 6. 2023.)
- Grafiti 70-ih u New Yorku <https://www.bbc.com/news/in-pictures-39353541> (28.6.2023.)
- Jenny Holzer, *Raise boys and girls the same way*, 1993.
<https://twitter.com/womensart1/status/1354046941844353024> (12. 5. 2023.)
- Guerrilla Girls, *Do Women Have To Be Naked to Get Into the Met. Museum?*, 1989.
<https://www.guerrillagirls.com/naked-through-the-ages> (12. 5. 2023.)

Mladen Stilinović: *Riječi – Slogani*, instalacija, pogled iz umjetnikovog ateljea, Zagreb, 2004.
<https://mladenstilinovic.files.wordpress.com/2013/10/words-slogans-installation.jpg> (6. 5. 2023.)

Vlado Martek: *Predpjesma je bolja od pjesme*, kolaž <https://www.avantgarde-museum.com/hr/museum/kolekcija/umjetnicivlado-martek~pe4469/#overlay> (6. 5. 2023.)

Dan Perjovchi *Unframed*, 2013., installationview, Kiasama Museum of Contemporary art, Helsinki

<https://kaufmannrepetto.com/artist/dan-perjovschi/> (6. 5. 2023.)

Dan Perjovschi – Installationview at “MOT Annual 2016: Loose Lips Save Ships,” Museum of Contemporary Art Tokyo, 2016. https://www.art-it.asia/en/u/admin_ed_itv_e/1diHBZpvL6umy9cV5o4G/ (12. 5. 2023.)